

Piotr Kowolik

Wychowawcze znaczenie kar i nagród stosowanych w wychowaniu dzieci przedszkolnych

Nauczyciel i Szkoła 1 (49), 97-107

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr KOWOLIK

Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda
w Mysłowicach

.....

Wychowawcze znaczenie kar i nagród stosowanych w wychowaniu dzieci przedszkolnych

Słowa kluczowe

Kara, nagroda, rodzaje kar i nagród, charakter kar i nagród.

Streszczenie

Wychowawcze znaczenie kar i nagród stosowanych w wychowaniu dzieci przedszkolnych

Dokonano zdefiniowania pojęć: kara i nagroda według W. Okonia. Wyróżniono rodzaje kar: fizyczne, psychiczne, ograniczenia wolności, zmierzające do wyeliminowania przyjemności i przywilejów. Wyodrębniono również charakter nagród i kar – pierwotny i wtórny. Określono znaczenie nagród w sensie psychologicznym i pedagogicznym. Zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych w 2010 roku na terenie województwa śląskiego na populacji 240 dzieci.

Key words

Punishment, reward, sanctions and rewards, the nature of penalties and rewards.

Summary

The educational significance of penalties and awards used in the education of kindergarten children

Been made to define the terms: punishment and reward, according to W. perch. Highlighting the types of penalties, physical, mental, restriction of freedom, aiming to eliminate the pleasures and privileges. It identified the nature of rewards and sanctions – primary and secondary. Identified the importance of rewards in the sense of psychological and educational. Presents the results of studies conducted in 2010 in the province of Silesia on the population of 240 children.

Terminologia

Jednym z ważnych warunków efektywności wychowawczego oddziaływania jest znajomość przez rodziców systemu kar i nagród.

W. Okoń karą nazywa „sztucznie lub w sposób naturalny wywołaną sytuację przykrą dla jednostki, mającą zahamować ten rodzaj zachowania, który ją wywołał”¹. Stosowana kara ma więc wywołać przykre konsekwencje będące następstwem niewykonania lub złego wykonania jakiegoś zadania czy czynności, która powinna w danych warunkach wystąpić lub nie.

„Stosowanie przez rodziców kar fizycznych nie powstrzymuje agresji, a nawet do niej zachęca. Karanie bowiem frustruje dziecko i jednocześnie daje mu wzór do naśladowania i uczenia się zachowań agresywnych”².

Bardzo często lepsze efekty wychowawcze uzyskuje się, stosując nagrody za właściwe formy zachowania. W. Okoń twierdzi, że „nagroda to forma jednostkowej lub zbiorczej aprobaty czyjś zachowania, sprawiająca osobie nagradzanej satysfakcję i zadowolenie oraz zachęcająca do powtarzania podobnych zachowań, a tym samym utrwalająca w niej wzory postępowania akceptowane przez środowisko”³.

Nagradzanie dziecka za wykonanie jakiejś czynności sprawia mu dużą radość, utwierdza w przekonaniu, że postępuje słusznie, a co najważniejsze – jest przez wychowawcę zauważane i doceniane.

Cechy i rodzaje kar oraz nagród

Kara to inaczej napominanie, zwrócenie uwagi, skarcenie. Jest stosowana w sposób świadomy wobec dziecka (wychowanka) jako czynnik powodujący wystąpienie określonej motywacji i droga do zrealizowania wytycznych celów wychowawczych, zasada umożliwiająca regulowanie, kontrolowanie i modyfikowanie postępowania przyjętego za niezadowolające.

Kara powinna być zindywidualizowana, sprawiedliwa, przemyślana, zastosowana wobec konkretnego przewinienia.

Wyróżnia się następujące rodzaje kar:

- fizyczne (klapsy lub inne kary cielesne, jak bicie, szturchanie, szarpanie, kopanie, naruszanie ciała, używanie w tym celu sznurów, pasów, kabli);
- psychiczne (straszenie, upokarzanie, wyżywanie się na dziecku, wyśmiewanie go, obrażanie);
- ograniczenie wolności (zakaz wychodzenia z pokoju, zamykanie w łazience);

¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 169.

² A. Faber, *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały, jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Poznań 1993, s. 128.

³ W. Okoń, *Nowy słownik...*, dz. cyt., s. 261.

- zmierzające do wyeliminowania przyjemności i przywilejów (oglądania programów telewizyjnych, używania komputera, spotkania się ze znajomymi, wstrzymanie kieszonkowego)⁴.

Nagrody i kary mogą mieć charakter:

- pierwotny (kiedy ich postawę stanowią bodźce zaspokajające podstawowe potrzeby);
- wtórny (gdy wynikają z potrzeb społecznych, wyuczonych przez daną osobę).

Znaczenie nagród można ujmować w sensie:

- psychologicznym (gdzie „każdy czynnik, który jest odbierany przez jednostkę jako przyjemny, może odgrywać rolę pozytywnego wzmocnienia, zwiększającego prawdopodobieństwo ponownego wystąpienia danej reakcji w innych, zbliżonych okolicznościach”);
- pedagogicznym („zabieg wychowawczy zmierzający do zachęcenia jednostki do podejmowania zachowań podobnych do tych, za które została nagrodzona”⁵).

Skuteczność stosowanych kar i nagród w wychowaniu

„Skuteczność nagradzania i karania jako metody wychowania w dużej mierze zależy od umiejętności wychowawczych rodziców, od tego, czy stać ich na pogłębienie wiedzy o zachowaniu się człowieka i czy umieją tę wiedzę spożytkować dla organizowania prawidłowego sposobu życia rodzinnego. Stawiania wymagań i ich egzekwowania, oceniania swoich zachowań i zachowań dzieci, utrzymania atmosfery życzliwego współdziałania”⁶.

Każdy, kto w wychowaniu zdecydował się na stosowanie kar i nagród stara się, aby środki te były skuteczne. Podłożem do ich stosowania powinna być więc dokładna znajomość dziecka. Wychowawca powinien wiedzieć, jaka kara lub nagroda będzie miała w danym momencie największy wpływ na kształtowanie właściwej postawy dziecka. Dziecko z natury swej nie jest ani dobre, ani złe, dopiero warunki, w jakich jest wychowywane decydują o tym, jakie będzie.

Zdarza się, że dziecko ma nadwrażliwy system nerwowy, jest impulsywne, sprawia więcej kłopotów od innych. Trudniej wtedy nim kierować, absorbuje więcej naszej uwagi i czasu. Łatwiej możemy popełnić błędy wychowawcze, stosując nadmierną ilość kar. Czy można jednak wychowywać bez kar?

„Prawidłowo ukształtowane więzi wewnątrzrodzinne oraz z rodzinami, z których pochodzą małżonkowie, to jeden z głównych warunków prawidłowego wychowania, w którym kary stają się zbędne”⁷. Czy jednak możliwe jest życie bez konfliktów i różnic zdań?

⁴ K. Janus, *Pedagogika i psychologia. Zagadnienia. Pojęcia. Terminy*, Warszawa 2006, s. 75.

⁵ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 109.

⁶ J. Maciaszkowa, *O współżyciu w rodzinie*, Warszawa 1980, s. 68.

⁷ I. Jundziłł, *Kary i nagrody w wychowaniu*, Warszawa 1986, s. 58.

Można więc powiedzieć, że kara konieczna jest tam, gdzie pod wpływem nawarstwiających się błędów wychowawczych doszło do wypaczeń w postępowaniu dziecka. Zwolennicy karania nie analizują często powodów nagannych zachowań, tylko mówią o skutkach, a często usunięcie przyczyny może być bardziej skuteczne niż wymierzenie kary.

Kara jest to taka sytuacja, która z punktu widzenia dziecka jest dla niego przykra. Przykrość, jaką kara sprawia dziecku, nie może wywołać u niego stanu beznadziejnego załamania. Karaniu musi towarzyszyć życzliwość ukazująca możliwość poprawy. W wielu rodzinach popełnia się błąd, obarczając ojca czynnością karania, czyniąc go rodzinnym „katem”.

Ważną funkcją kary jest zlikwidowanie poczucia winy. Ciągłe przypominanie dziecku o jego winie i odebranie mu zaufania może mieć ujemne skutki w stosunkach wewnątrzrodzinnych. Przeżywanie winy obniża u dziecka samoocenę i zaniża poczucie własnej wartości.

Jednym z warunków, o którym trzeba pamiętać, stosując kary, jest to, czy dziecko akceptuje i uznaje za słuszne normy i wymagania ustalone przez rodziców, wówczas kary stosowane za ich przekroczenie są bardziej skuteczne⁸.

Dzieci często nie rozumieją stawianych im wymagań, co utrudnia im przestrzeganie ustalonych norm. Dlatego też przypisują rodzicom okrucieństwo i despotyzm, którzy sami robią bezkarnie to, czego dziecku zakazują. Aby uniknąć tego typu sytuacji, rodzice powinni tłumaczyć swoje wymagania, a jeśli im samym coś się nie udaje, mieć odwagę przyznać się do tego.

Karać można tylko za takie czyny i zachowania, które są stale uważane za naganne, bez względu na to, gdzie i w jakich warunkach zostały dokonane.

Nie można karać w gniewie, gdyż jest on złym doradcą i decyzja podjęta pod wpływem emocji może być błędna i szkodliwa: „Pod wpływem gniewu stajemy się mało obiektywni, nie zastanawiamy się nad przyczynami nagannych czynów, widzimy tylko skutek. W przyпіływie złości nie pozwalamy dziecku wytłumaczyć się, lecz natychmiast wymierzamy karę, chociaż może się okazać, że na nią nie zasłużyło”⁹.

Kara wymierzona w gniewie jest najczęściej zbyt surowa i kiedy emocje miną, dostrzegamy własną pomyłkę, ale wówczas trudno naprawić błąd. Jeżeli nie potrafimy opanować gniewu i wybuchamy pod wpływem każdego przewinienia dziecka, ono również będzie złośliwe, gwałtowne, reagując podobnie w kontaktach z rówieśnikami.

Następnym z warunków skuteczności karania jest sprawiedliwość. Ludzie często wyobrażają sobie, że małe dziecko musi bezkrytycznie ulegać ich woli, nawet gdy sami nie mają racji.

Nie można dziecka traktować w sposób przedmiotowy, gdyż ma ono swoje potrzeby i pragnienia, a to, iż jest zależne od dorosłych, nie umniejsza jego godności.

Kara sprawiedliwa to taka, która jest proporcjonalna do przewinienia i dostosowana do właściwości psychofizycznych dziecka. Kara zbyt surowa może

⁸ S. Mika, *Skuteczność kar w wychowaniu*, Warszawa 1969, s. 227.

⁹ I. Jundziłł, *Nagrody i...*, dz. cyt., s. 73.

spowodować większe zło niż pożytek. Dziecko przestaje czuć się winne, a uważa się za pokrzywdzone. Ukarane zaś za słabo, bagatelizuje karę i traktuje ją tak, jakby jej nie było.

Jednym z warunków skuteczności kary jest również to, aby była ona wymierzana we właściwym czasie. Niektóre przewinienia dziecka muszą się spotkać z natychmiastową reakcją, inne mogą być odłożone w czasie. Znajomość dziecka jest w tym przypadku sprawą niezwykle ważną. Na przewinienia małego dziecka trzeba reagować natychmiast, aby nastąpiło trwałe powiązanie nagannego czynu z jego następstwem. W przeciwnym razie np. po godzinie może już nie pamiętać swojej winy i nie będzie wiedzieć, czego chcą od niego dorośli.

Dzieci starsze na ogół pamiętają o swoich przewinieniach i w niektórych wypadkach odłożenie kary jest wysoce skuteczne. Autorytet osoby wymierzającej karę należy również do czynników sprawiających, iż kara jest skuteczna. Im bardziej kochająca jest osoba karząca, tym większą przykrość sprawia kara, a tym samym wzrastają nadzieje, że będzie skuteczna. O tym, czy rodzice mają autorytet, czy też nie, decydują takie wartości, jak: mądrość, opanowanie, konsekwencja, prawdomówność, uczciwość itp. Dziecko wówczas ceni rodziców nie tylko za to, że są rodzicami, dają ubranie i jedzenie.

Jednym celem karania powinna być poprawa winnego. Kara, która nie jest nastawiona na trwałą poprawę może wywołać negatywny stosunek do tego, kto ją stosuje. „Kara powinna być tak dobrana, aby kierować uwagę dziecka na sam czyn, na przekazanie przyjętej normy i na skutki takiego postępowania, a nie na sam rodzaj kary i na osobę wymierzającą karę”¹⁰.

Ważnym czynnikiem jest konsekwencja w stosowaniu ustalonych norm i zasad. Jeżeli rodzice są niekonsekwentni i raz pozwalają na omijanie tychże zasad, innym zaś razem za ich przekraczanie wymierzają kary, wówczas dziecko przeżywa poczucie krzywdy, ale także nie uczy się poszanowania i przestrzegania norm moralnych.

Niekonsekwencje rodziców utrudniają bardzo tworzenie się nawyków prawidłowego zachowania. Wielu rodziców nie zadaje sobie trudu, aby z góry ustalić wymagania wobec własnych dzieci i nie zawsze też pamięta, aby je uzgodnić z pozostałymi członkami rodziny. Jednolitość żądań jest podstawowym warunkiem kształtowania się prawidłowych postaw moralnych, zmniejsza potrzebę stosowania kar. Unikać należy też stosowania wciąż tych samych kar i w dodatku często, gdyż powszednicją, a dziecko przyzwyczaja się do nich. Szczególnie szkodliwe jest stosowanie często kar surowych, choć stosowanie kar łagodnych zbyt często jest bezwartościowe. Rezygnacja z częstego karania ułatwia właściwy dobór sposobów reakcji na przewinienia.

Rodzice zastanawiają się na ogół, jak ograniczyć swobodę dziecka, jak zmusić do posłuszeństwa, jak karać za przewinienia. Rzadko natomiast stosują przemyślany system nagród. Nagroda jako środek wychowawczy utwierdza dziecko w przeświadczeniu, że rozumie i podejmuje wymagania i obowiązki

¹⁰ Tamże, s. 91.

zgodnie z oczekiwaniami rodziców i nauczycieli. Jednym z czynników decydującym o skuteczności stosowanej nagrody jest wzmocnienie pozytywnej motywacji do działania.

Motywacja odgrywa duże znaczenie w życiu człowieka, skłania do większego wysiłku, wytrwałości. Nagradzając pochwałą wysiłek poznawczy małego dziecka, rozwijamy w nim potrzebę zdobywania wciąż nowych osiągnięć. Szczególnie należy wzmacniać przejawy emocjonalnego wnikania w sytuacje innych, np. dzieci, dorosłych, zwierząt. Należy nauczyć współczucia dla chorych, kalek, ciężko pracujących itp. Nagrodą należy pobudzać objawy życzliwości, udzielania pomocy kolegom, dzielenia się z nimi tym, co posiadamy.

Nagroda nie może być jednak bodźcem do działania, jedynie środkiem do celu. Jest to kolejny czynnik decydujący o skuteczności stosowanej nagrody. Podjmując się wykonania określonego zadania, dziecko nie powinno być motywowane czekającą go nagrodą. Nie jest to sposób właściwy.

Brak nagród może być jednak równie groźny, jak ich nadmiar. Trzeba wziąć pod uwagę, że całkowity brak uznania może wywołać stany depresyjne. „Deprywacja potrzeby sukcesu wywołuje negatywne skutki: utratę wiary we własne siły i ludzką sprawiedliwość, niechęć do pracy, rozgoryczenie lub agresję i chęć odwetu, czynienie na złość tym, którzy nie uznają jego wartości”¹¹.

Ciągłe piętnowanie dziecka źle wpływa na jego osobowość, natomiast wyrażanie uznania nawet za niewielkie osiągnięcia może być zabiegiem skutecznym. „Nagrody [tak samo jak kary] wtedy spełniają swoją rolę, gdy kształtują dyscyplinę wewnętrzną i powoduje to, że dziecko będzie postępowało właściwie, niezależnie od tego, czy osoba kontrolująca będzie obecna, czy nie”¹².

Często dzieje się tak, że w zasięgu wzroku wychowawcy dziecko zachowuje się jak najbardziej poprawnie, chcąc zaskarbić sobie jego przyjaźń i zasłużyć na nagrodę. Natomiast gdy wychowawca nie widzi, postępuje zupełnie inaczej.

Wiedząc, że skuteczność stosowania środków zależy od odpowiedniej motywacji musimy dobrze ocenić sytuację, aby wiedzieć, który ze środków wychowawczych zastosować, co będzie skuteczniejsze – kara czy nagroda.

Badania własne

Celem badań było udzielenie odpowiedzi na pytania: Jakie kary i nagrody stosują rodzice w wychowaniu swoich dzieci?

Badania przeprowadzono w 2010 roku na terenie województwa śląskiego na populacji 240 rodziców wobec ich dzieci 6-letnich. Badani wywodzili się z rodzin pełnych 220 (91,7%) i niepełnych (8,3%).

Rodzice w różny sposób wypowiadali się na temat stosowania kar i nagród (Tab. 1).

¹¹ Tamże, s. 32.

¹² J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz, *Podstawy psychologii dla nauczycieli*, Warszawa 1977, s. 361.

Tab. 1 Stosowanie kar

Częstotliwość	Ilość	Procent
* czasami	30	12,5
* rzadko	20	8,3
* tak	160	56,7
* nie	30	12,5

Źródło: Obliczenia własne.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że w większości domów stosuje się w wychowaniu karę.

Jakie rodzaje kar stosują badani rodzice w domu? Na tak postawione pytanie uzyskano odpowiedzi zaprezentowane w tabeli 2.

Tab. 2 Rodzaje kar stosowanych przez rodziców

Rodzaj kary	Liczba odpowiedzi
* zakaz oglądania programów telewizyjnych	140
* zakaz wychodzenia na podwórko	50
* upomnienie	40
* brak stódczy	10
* zakaz wyjścia do kolegi	20
* „mały” klaps	30
* zakaz gry na komputerze	30

Źródło: Obliczenia własne.

Najbardziej „dokuczliwą” karą stosowaną przez rodziców jest zakaz oglądania programów telewizyjnych.

Z problemem wymierzania kar związana jest ściśle reakcja dziecka. Dane z badań przedstawia tabela 3.

Tab. 3 Reakcja dziecka na karę

Sposób reagowania	Ilość odpowiedzi
Obrażanie się	80
Płacz	90
Smutek	40
Agresja	30

Bunt	20
Świadome i pokorne	50

Źródło: Obliczenia własne.

Większość dzieci po zastosowaniu kary reaguje płaczem lub obraża się. Nie zabrakło tu również buntu i agresji. Ponieważ duże znaczenie tu ma zachowanie się osób karzących w stosunku do karanego dziecka, powinni oni wiedzieć, kiedy dziecko pozostawić ze złością i gniewem samemu. Zachowanie to powinno być konsekwentne.

Pamiętać również należy, aby nigdy nie wymierzać kary w gniewie. Dane na ten temat zawiera tabela 4.

Tab. 4 Wymierzenie kary w gniewie

Rodzaj odpowiedzi	Ilość	Procent
Nie	80	38
Zdarza się	80	38
Tak	50	24

Źródło: Obliczenia własne.

Z danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika, że duży procent rodziców karze dziecko w gniewie (24%). Wiemy, że gniew nie pozwala jasno określić sytuacji, często dziecko ukarane jest niesłusznie lub kara nie jest adekwatna do przewinienia. W gniewie najczęściej karzymy dziecko zbyt surowo.

Wychowanie dziecka jest sztuką, z czego nie zawsze zdajemy sobie dość jasno sprawę. Dopiero gdy wystąpią trudności wychowawcze, zastanawiamy się, dlaczego dziecko postępuje w ten sposób? Odpowiednia organizacja życia rodzinnego oraz klimat wzajemnej miłości jest niezbędnym do prawidłowego rozwoju dziecka. Pragnę podkreślić, że nagrody i kary nie należą do najważniejszych metod oddziaływania. Jednakże gdy wychowanie zostanie zakłócone przez popełnione błędy, wyłania się potrzeba stosowania środków zaradczych w postaci kary lub nagrody.

Warunkiem skutecznego nagradzania dziecka jest dobra znajomość jego psychiki. W moich badaniach poruszyłem problem nagród stosowanych przez rodziców – ich rodzaj przedstawia zestawienie w tabeli 5.

Tab. 5 Rodzaje nagród stosowanych w wychowaniu

Rodzaj nagrody	Ilość odpowiedzi
Pochwała	160
Zabawki, upominki	100

Słodzycze	80
Spełnianie życzeń	20
Zachęta	20

Źródło: Obliczenia własne.

Z analizy danych wynika, że najwięcej rodziców opowiedziało się za pochwałą, nie mała jednak część opowiada się za nagrodami rzeczowymi, takimi jak np. zabawki, upominki, słodycze. Wydaje mi się, że taka nagroda przypomina chęć przekupienia dziecka.

Przyjrzyjmy się teraz reakcji dziecka na otrzymaną nagrodę (Tab. 6).

Tab. 6 Reakcja na otrzymaną nagrodę

Rodzaj odpowiedzi	Ilość odpowiedzi
Podziękowanie	70
Zadowolenie	140
Radość	80
Duma	20

Źródło: Obliczenia własne.

Jak widać z powyższych danych, nagroda zawsze wywołuje u dziecka reakcje pozytywne, wzbudza w nim radość, dziecko czuje się dowartościowane.

W przeprowadzonych badaniach pojawiło się pytanie, jakie środki dominują w wychowaniu ich dzieci. Odpowiedzi przedstawia tabela 7.

Tab. 7 Dominujące środki wychowawcze

Rodzaj środków wychowawczych	Ilość	Procent
Kara	30	12,5
Nagroda	150	62,5
Brak jednoznacznej odpowiedzi	60	25

Źródło: Obliczenia własne.

Na podstawie powyższych badań można zauważyć, że większość ankietowanych zdaje sobie sprawę, iż nagroda daje częściej zamierzony efekt wychowawczy niż kara. Zatem ten środek wychowawczy przeważa w kształtowaniu odpowiednich postaw dziecka oraz jego osobowości. Tylko trzydzieści rodzin uważa, że większe znaczenie dla prawidłowego rozwoju dziecka ma stosowanie odpowiednich kar.

Zamiast zakończenia

Jedno z głównych zadań stawianych wychowawcom i rodzicom to kształtowanie osobowości wychowanka, czyli formowanie, modelowanie jego osobowości według określonego wzoru. Przytoczonych sformułowań nie można rozumieć dosłownie, a zwłaszcza nie należy traktować dziecka jako materiału do uformowania, z którym przy odpowiednim wysiłku można zrobić wszystko według swoich planów.

Praktyka pokazuje, że przy takim sposobie postępowania mogą wystąpić trudności wychowawcze, gdyż dziecko na ogół protestuje, opiera się wywieranym na niego naciskom. Łamanie tego oporu z pozycji siły, przez kary doprowadza do zaburzeń zachowania. Nie ulega wątpliwości, że wychowanie ma wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka i sprowadza się do stawiania odpowiednich zadań, stwarzania warunków do ich wykonywania, dostarczania informacji, wzorów, wzmacniania i ukierunkowywania aktywności dziecka. Należy pamiętać, że wychowując dziecko, nie należy naginać go do wymarzonego wzoru, ale pomagać mu w realizacji osobistych pragnień. Pochwała i nagroda to jedne z najważniejszych wartości zachęcających człowieka, a tym bardziej dziecko, które nie zdążyło jeszcze poznać smaku działania i zwyciężania tylko dla własnej satysfakcji, do zaspokojenia potrzeb własnego serca, pokonywania przez siebie stawianych poprzeczek. Jakże chętnie my, dorośli, przyjmujemy pochwały, większe i mniejsze nagrody, jakże chętnie staramy się na nie zasłużyć. I jakże często bywamy skąpi w nagradzaniu wysiłków naszych dzieci. Zawsze natomiast mamy siłę i czas, aby narzekać oraz snuć najgorsze prognozy, rzadko pamiętamy, by pochwalić, nagrodzić. Pochwała i nagradzanie odgrywają ogromną rolę w pobudzaniu do współdziałania i do wytwarzania przyjaznej atmosfery w domu. A nagradzać jest za co, nagroda to nie tylko konkretna wymierna rzecz, lecz przede wszystkim pochwała poparta autentycznym zadowoleniem, podziwem. Każde dziecko można pochwalić za coś, co zrobiło chętnie i dobrze. Szacunek dla jego trudów i kłopotów wymaga od nas umiętności wnikania w przeżycia dziecka, w jego psychikę oraz umiętności udzielania mu pomocy.

Nagroda pogłębia więź uczuciową z osobą nagradzającą, a także poczucie przynależności uczuciowej, dziecko nabiera przekonania, że jest doceniane, akceptowane i kochane. Na tej silnej emocjonalnej podstawie uczy się miłości do innych, nie tylko tych najbliższych.

Wyłania się zatem pytanie, czy można wychowywać bez kar? Potrzeba karności występuje wtedy, gdy ulegnie załamaniu system wychowawczy rodziny. Jakże zatem warunki powinna stworzyć rodzina, aby uniknąć stosowania kar w wychowaniu? W rodzinie, w której małżonków łączy miłość, wzajemne zaufanie i zrozumienie, łatwiej uzgodnić konsekwentne postępowanie w stosunku do dziecka. Atmosfera radości i pełnej akceptacji dla działań dziecka stwarza doskonały klimat dla jego rozwoju.

Dziecko z natury nie jest dobre ani złe. Decydują o tym uwarunkowania wychowawcze, w jakich wzrasta. Dlatego też należy najpierw jasno określić rozsądne wymagania adekwatne do wieku dziecka. Dziecko powinno znać swoje

granice zachowań, odpowiedzialności, konieczności wykonywania poleceń i próśb rodziców.

Trafnie i właściwie sformułowane wymagania to dobry początek pracy wychowawczej. Wymagania, które stawiamy dziecku, określają jego prawa i obowiązki, a także jego miejsce w rodzinie.

Rzadko jednak możliwe jest życie bez konfliktów i różnicy zdań. Kiedy więc kary stają się konieczne? Można stwierdzić, że kara konieczna jest tam, gdzie w skutek nawarstwiających się błędów wychowawczych doszło do wypaczeń w zachowaniu dziecka. Kara odpowiednia do niewłaściwego zachowania jest potrzebna, jednak nigdy dziecko nie powinno odbierać jej jako odwrócenie się od niego.

Dziecko powinno czuć, że kara wymierzona mu przez rodziców jest sprawiedliwa. Karać można tylko za takie czyny i zachowania, które są stale uważane za naganne, bez względu na to, gdzie i w jakich warunkach zostały dokonane. Pamiętać trzeba, że gniew jest złym doradcą i decyzja podjęta pod jego wpływem może być błędna i szkodliwa. Duże znaczenie dla skuteczności kar ma cały kontekst sytuacji wychowawczej, a w szczególności stosunki łączące dziecko z dorosłymi, czyli więź emocjonalna i osobowościowa.

Bibliografia

- Faber A., *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały, jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Poznań 1993.
- Janus K., *Pedagogika i psychologia. Zagadnienia. Pojęcia. Terminy*, Warszawa 2006.
- Jundziłł I., *Kary i nagrody w wychowaniu*, Warszawa 1986.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009.
- Maciaszkowa J., *O współżyciu w rodzinie*, Warszawa 1980.
- Mika S., *Skuteczność kar w wychowaniu*, Warszawa 1969.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004.
- Strelau J., Jurkowski A., Putkiewicz Z., *Podstawy psychologii dla nauczycieli*, Warszawa 1977.